

БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ ЯК ОСНОВА ОПТИМІЗАЦІЇ РОБОТИ БАНКІВ З УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

В.О. Бочерова, Р.А. Герасименко

Резюме. У статті розглянуто основні проблеми функціонування Бюро кредитних історій та визначено напрямки їх розвитку в Україні. Окреслено шляхи використання послуг Бюро кредитних історій банківськими установами в процесі управління кредитними ризиками.

Ключові слова: кредитування, кредитні ризики, бюро кредитних історій, управління кредитними ризиками, позичальник, кредитор, банк, кредитна установа, фінансова установа, прострочені позики, кредитний портфель.

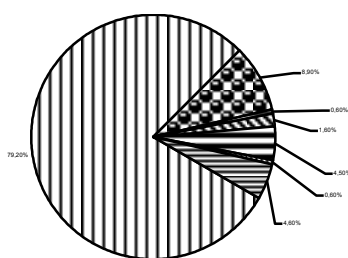
Кредитна діяльність забезпечує банкам основну частину доходів, проте є досить ризиковою, що негативно позначається на їх фінансовому стані, ліквідності, іміджу, а за певних умов може стати головною причиною банкрутства банку. Як свідчать дані по банківській системі України, станом на 01.10.2012р. кредитні вкладення банків становили 821610 млн. грн., з яких 75844 млн. грн. (або 9,2 %) є кредити з простроченими строками їх погашення, а відношення резервів на відшкодування можливих витрат за кредитними операціями до кредитного портфеля банків складає 17,8 %. За цих умов банки скорочують обсяги кредитування населення, що стримує темпи та масштаби суспільного виробництва.

Ситуація, що наразі склалася в сфері банківського кредитування, обумовлена дією багатьох чинників: економічних, політичних, правових. Серед них не останнє місце займає поінформованість банків про надійність потенційних позичальників з урахуванням їх кредитної історії. В країнах з розвинутою ринковою економікою ця проблема в певній мірі вирішується завдяки діяльності кредитних бюро. В Україні за наявності Бюро кредитних історій їх значення для попередження кредитних ризиків банків залишається ще мало суттєвим, що потребує подальших наукових досліджень і практичних рішень.

Вагомий внесок у вирішення проблеми управління кредитними ризиками банків на основі використання даних про кредитну історію позичальників зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Ю. Бережний, В. Брижко, Р. Дворін, С. Кампо, О. Карпов, М. Колісник, В. Корнеєв, Т. Наумова, С. Пруський, Ю. Скоротяний, В. Гриньова, Є. Карманов, Н. Ярошевич, Ю. Кугаткін, С. Хоружий, О. Колодізев, Є. Невмержицький, Г. Шаламов та ін. У їх наукових працях проаналізовано проблеми розвитку банківської системи України щодо формування дієвих фінансових механізмів з метою поліпшення стану кредитних вкладень банків, обґрунтовано потребу та визначено перспективи розвитку діяльності Бюро кредитних історій у вітчизняній банківській практиці, висвітлено міжнародний досвід їх роботи та можливості його застосування в Україні. Водночас не всі аспекти використання кредитних історій для попередження і зниження кредитних ризиків банків України наразі досліджені в повній мірі, що знижує ефективність кредитної діяльності банківських установ країни.

Цим визначилася основна мета нашого дослідження - аналіз впливу діяльності Бюро кредитних історій на підвищення якості кредитного портфеля банків в Україні та визначення основних напрямків удосконалення їх взаємовідносин з банками та позичальниками.

Банківську діяльність неможливо уявити без ризику, оскільки ризик є складовою частиною функціонування банку. Зважаючи на те, що кредити є найприбутковішими та наймасштабнішими банківськими активами, логічно припустити, що найвагоміше значення у системі банківських ризиків належить кредитному ризику.

кредитні операції	високоліквідні активи
інші активи	нараховані доходи до отримання
основні засоби та не матеріальні цінності	дебіторська заборгованість
вкладення в цінні папери	

Рис. 1. Структура загальних активів в банках України станом на 01.10.2012 р. [1]

Як видно із рис. 1, саме кредитні вкладення є основними в структурі активів банків. Станом на 01.10.2012 р. вони склали 79,2% від загальної суми активів установ банківської системи України [1].

На протязі декількох років, що передували фінансово-економічній кризі 2008-2009 рр., банки активно нарощували обсяги кредитних вкладень, особливо в малий і середній бізнес, в іпотеку і на споживчі потреби населення.

Таблиця 1

Динаміка та структура вимог банків за кредитами, наданими в економіку України в 2007-2012 рр. (Складено авторами за даними джерела [1])

Період	Кредити надані			Кредити суб'єктам господарювання				Кредити фізичним особам			
	млн. грн.	%		млн. грн.	%			млн. грн.	%		
		до попереднього періоду	до 2007р.		до попереднього періоду	до 2007р.	до загальної суми кредитів		до попереднього періоду	до 2007р.	до загальної суми кредитів
01.01.2007р.	269294	-	-	167661	-	-	62,3	77755	-	-	7,7
01.01.2008р.	485368	80,2	80,2	276184	64,7	64,7	56,9	153633	97,6	97,6	3,1
01.01.2009р.	792244	63,2	94,2	472584	71,1	81,9	59,6	268857	75,0	45,8	0,4
01.01.2010р.	747348	4,3	77,5	474991	00,5	83,3	63,5	222538	2,8	86,2	6,5
01.01.2011р.	755030	1,3	80,4	508288	07,0	03,2	67,3	186540	3,8	39,9	2,7
01.01.2012р.	825320	09,3	06,5	580907	14,3	46,5	70,4	174650	3,6	24,6	9,6
01.10.2012р.	821610	9,5	305,1	602122	03,7	59,1	73,3	162917	3,3	09,5	6,7

Так, з 01.01.2007 р. по 01.01.2008 р. обсяги кредитних вкладень установ банківської системи України збільшилися з 269294 млн. грн. до 485368 млн. грн., або на 180,2 %. Особливо значними темпами зростали кредити, надані фізичним особам, які за цей період зросли майже вдвічі, з 77755 млн. грн. до 153633 млн. грн. (або на 197,6 %), тоді як кредити, надані суб'єктам господарювання зростали повільніше. Їх обсяги збільшилися на 108523 млн. грн. або 64,7%. У наступному 2008 р. теж спостерігалось значне зростання кредитного портфелю банків і було обумовлено збільшення обсягів наданих кредитів, як суб'єктам господарювання, так і фізичним особам (темпи приросту відповідно становили 171,1% і 175,0%). В значній мірі це пояснюється підвищенням кредитної активності банків у першому півріччі цього року. Проте у

кризовому 2009 р. ситуація докорінно змінюється: загальна сума кредитних вкладень банків зменшилася на 44896 млн. грн., що було пов'язано зі значним (на 17,2 %) скороченням обсягів кредитування населення, а кредити, надані суб'єктам господарювання, хоча і зросли, проте в незначній мірі - на 0,5%. Впродовж 2010 - 2011 рр. як загальна сума наданих банками кредитів, так і кредитів в економіку збільшувалася, а кредитів фізичним особам продовжувала скорочуватися. В поточному 2012 р. позитивна динаміка цього показника залишилася тільки в сфері кредитування суб'єктів господарювання. Значне зменшення обсягів кредитування населення станом на 01.10.2012 р. порівняно до початку 2012 р. за відносно не високих темпів зростання кредитів, наданих в реальний сектор економіки, визначило від'ємний тренд щодо загального розміру кредитного портфеля банків. За три перші квартали 2012 р. обсяг кредитних вкладень банків зменшився на 0,5%.

Не зважаючи на високу динамічність показників, що характеризують кредитну активність банків в Україні, за період з 01.01.2007 р. до 01.10.2012 р. їх кредитний портфель збільшився у 3,05 рази.

Проте, як свідчать результати проведеного аналізу, зростання обсягів кредитування банків в Україні супроводжувалося не менш інтенсивним підвищенням іншого показника – обсягів прострочених кредитів. Так, за нашими розрахунками, за період з 01.01.2007 р. по 01.10.2012 р. прострочена позикова заборгованість банків збільшилася з 4456 млн. грн. до 75844 млн. грн. на 01.10.2012 р. або у 17 разів. Найбільший її розмір за період, що аналізується, банківська система України накопичила станом на 01.01.2011 р., коли обсяги прострочених кредитів досягли 84851 млн. грн., а їх частка в кредитному портфелі банків досягла 11,2%, що значно перевищує критичний рівень цього показника. Скорочення обсягів неповернутих кредитів на початок 2012 р. до 79292 млн. грн. в значній мірі було обумовлено не стільки підвищенням рівня кредитного менеджменту в установах банківської системи країни, скільки тим, що в кінці 2011 р., завдяки домовленості НБУ і ДПА, вдалося списати частину проблемних кредитів за рахунок власних коштів банків. Цим в значній мірі пояснюється той факт, що при зростанні обсягів кредитування в 2011р. на 70290 млн. грн. (або на 9,3 %), прострочена позикова заборгованість банків скоротилася на 5559 млн. грн. (або на 6.6 %). Частка неповернутих кредитів у кредитному портфелі банків за цей рік зменшилася з 11,2 % до 9,6%.

Покращення стану кредитних вкладень банків продовжувалося і у 2012 році. Так, за перших дев'ять місяців 2012 р. обсяги прострочених кредитів зменшилися на 3448 млн. грн., або на 4,3 %. Проте в цей період банки зменшили обсяги кредитних вкладень на 11304 млн. грн., або на 0,5 %.

Наявність і динаміка проблемних позик в кредитному портфелі банків позначилась на обсягах їх резервів під кредитні ризики та їх співвідношення з сумою наданих кредитів (рис. 2). Як свідчать дані рис. 2, за період з 01.01.2007 р. по 01.10.2012 р. сформовані резерви під кредитні операції банків збільшилися з 13289 млн. грн. до 157907 млн. грн., або в 11,9 рази. За січень - вересень 2012 р. їх розмір декілька скоротився (на 7,2 %), що свідчить про покращення стану кредитного портфеля банків. Проте частка простроченої заборгованості за кредитами залишається досить значною. На 01.10.2012 р. вона становила майже 9,2 % загальної суми наданих банками кредитів. Це обумовлено дією багатьох чинників, серед яких суттєве місце займає недостатність інформації про кредитну історію позичальників, наявний стан виконання позичальниками заборгованості перед іншими кредиторами та рівень кредитного навантаження на них на момент отримання кредиту у певного банку. Адже банк бачить тільки ту інформацію, яку йому надає сам клієнт, або ту, що вже є у банку, якщо цей клієнт отримував кредит у цьому банку раніше. Проте на момент звертання до банку за позикою клієнт уже може мати кредити в іншому(их) банку(ах), і невідомо, як він

виконує свої боргові зобов'язання за отриманим(и) кредитом(ами), чи платить взагалі і чи буде він погашати новий кредит сумлінно.

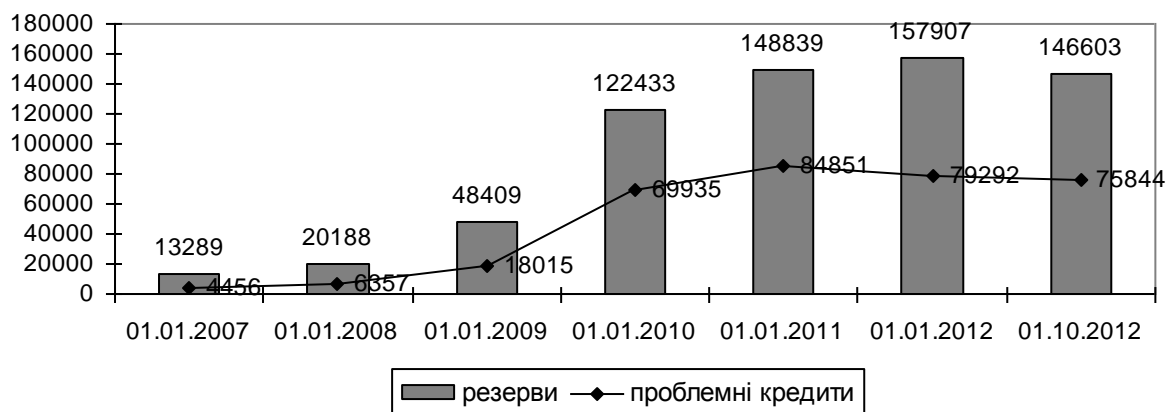

Рис. 2. Динаміка обсягів проблемної заборгованості та сформованих резервів під кредитні ризики банків України, млн. грн. [1]

Так, наразі фізичні особи мають можливість одночасно брати кредити в різних банках та кредитних спілках, користуватися кредитними картками, купувати товари з розстрочкою платежу, а банки не мають можливості оцінити та проаналізувати всю заборгованість позичальників, тому позбавлені можливості достовірно оцінити їх платоспроможність, в наслідок чого зростає ризик неповернення кредитів. Станом на 1 січня 2012 р. фізичні особи - позичальники мали прострочену позикову заборгованість перед установами банківської системи країни у сумі 22,2 млрд. грн. Їх частка у кредитному портфелі цієї категорії позичальників кредитів банків на початок 2012 р. становила 12,7 %, тоді як на початок 2011 р. вона не перевищувала 10% [1]. Стан заборгованості за кредитами, наданими банками суб'єктам господарювання, теж є незадовільним, проте є кращим, ніж за кредитами, що отримали фізичні особи. Прострочена позикова заборгованість юридичних осіб перед банками на 1 січня 2012 року становила 57,09 млрд. грн. [1], або 9,7 % загальної суми кредитного портфеля цієї категорії позичальників. А відтак, неповернення кредитів як фізичними, так і юридичними особами є одною з основних проблем подальшого розвитку кредитної діяльності банків і посилення їх кредитної підтримки розвитку реального сектору економіки України вирішення важливих соціальних завдань суспільства.

Слід мати на увазі, що за браком достовірної, повної і прозорої інформації про позичальника банки змушені встановлювати однаково високі ставки відсотків за кредитами для всіх позичальників, а відтак сумлінні позичальники змушені платити підвищену надбавку банку за ризик. Тобто, за недобросовісних позичальників розраховуються сумлінні позичальники. Для банків це також не вигідно, оскільки висока вартість кредитів обмежує доступ до них потенційних споживачів банківських кредитів, в наслідок чого скорочуються обороти за кредитами, доходи і прибутки від кредитної діяльності банківських установ. При цьому втрачається певна частка клієнтів. А відтак, в умовах асиметрії інформації про кредитоспроможність і платоспроможність потенційних позичальників стримується темпи зростання обсягів банківського кредитування, що негативно позначається на соціально-економічних показниках країни.

Наразі в Україні фактично відсутні механізми, які дозволили б банкам володіти інформацією про кредитну історію клієнта, який звернувся за одержанням кредиту, і були б підґрунтям банкам для прийняття більш ґрунтовних рішень щодо видачі кредитів та їх умов. Проте, базові правові засади для формування цих механізмів уже створені з прийняттям Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» від 23.06.2005 р. № 2704-IV [2]. Закон урегулює питання

створення і діяльності бюро кредитних історій, на які покладаються завдання збору, зберігання інформації про позичальника і виконання ним зобов'язань за кредитними правочинами, а також використання цієї інформації шляхом надання її користувачам бюро, у тому числі комерційним банкам. Відповідно до цього Закону кредитна історія визначена як сукупність інформації про юридичну або фізичну особу, що її ідентифікує, відомостей про виконання нею зобов'язань за кредитними правочинами, іншої відкритої інформації.

Загалом звернення банків та інших економічних суб'єктів до кредитних бюро для отримання необхідної інформації, на думку фахівців, має ту головну перевагу, що дозволяє уникнути ризиків [3]: кредитування потенційного позичальника з негативною бізнесовою репутацією; неплатоспроможності потенційного позичальника з урахуванням сукупного обсягу його зобов'язань; шахрайських спроб потенційного позичальника отримати кредит у різних банків; обтяження позичальника та, за необхідності, його поручителя додатковими вимогами.

Зазначимо, що бюро кредитних історій збирають інформацію двох типів – позитивну та негативну.

Позитивна інформація включає дані про фінансовий стан та історію особи (відкриті рахунки, їх баланс, кредитний ліміт, усі видані кредити, стан погашення). Одночасно негативна інформація обмежується історією попередніх дефолтів (відмов від сплати), порушень графіків платежів, банкрутств, списання боргів.

Таким чином, діяльність бюро кредитних історій дозволяє банкам знижувати ризикованість проведених кредитних операцій. Адже, якщо кредитна історія клієнта віднесена до «чорного» списку, банк, найімовірніше, або втримається від взаємин з таким позичальником, або висуне більш жорсткі умови роботи з ним.

Наразі в Україні отримали ліцензію і здійснюють профільну роботу сім Бюро кредитних історій, база даних яких швидко зростає. З'являються нові партнери та нова інформація. Оновлюються дані про тих, хто і як платить за своїми боргами перед банками. Нових кредитів не багато, але є цікаві дані про раніше надані кредити. Тобто в майбутньому клієнти банків при отриманні кредиту стикатимуться з перешкодою у вигляді негативного звіту кредитного бюро щодо своїх минулих позик, або зможуть розраховувати на більш скоріше отримання кредитів на прийнятних для них і банку умовах, за наявності позитивної кредитної історії.

Проте можливість реалізувати переваги бюро кредитних історій багато в чому залежить від повноти інформації, яку вони можуть сформувати відносно позичальників для її надання на вимогу кредиторів. Поряд з іншим, бюро кредитних історій повинні мати можливість сформувати анкетні дані про вік, паспортні дані, номер ідентифікаційного коду, дані про місце роботи й дійсні доходи позичальників.

Усі великі бюро не перший рік проводять переговори з Урядом щодо отримання доступу до бази даних Укртелекому і житлово-комунальних установ, у яких є інформація про платежі фізичних осіб за комунальні послуги і послуги зв'язку. У разі отримання такого доступу бюро зможуть сформувати повну картину фінансової дисципліни того або іншого клієнта, що надасть банкам більше приводів для підвищення або зниження вартості кредитів для клієнтів [4].

Проте, як було з'ясовано за результатами досліджень, наразі кожне з функціонуючих в Україні бюро кредитних історій володіє певним сегментом інформації, єдиної ж бази кредитних історій, з якою банкам було б зручно працювати, не існує. Сегментація інформаційного ринку не сприяє отриманню якісної і повної інформації про обсяги і стан боргових зобов'язань потенційних позичальників кредитів банків. Передача відповідної інформації банком у кілька бюро кредитних історій підвищує можливість помилок. До того ж банки, отримуючи інформацію щодо позичальника у різних бюро, змушені щоразу платити за одну і ту ж інформацію, що збільшує витрати,

які банки покривають за рахунок підвищення вартості кредитів для позичальників. Крім того, оскільки відповідно до діючого законодавства для передачі інформації в бюро кредитних історій необхідна письмова згода позичальника, можна припустити, що на формування повноцінної інформаційної бази буде потрібно чимало часу.

Позитивним кроком у напрямі врегулювання існуючих проблем з обміну інформацією між бюро кредитних історій, фінансовими установами та державними органами, на нашу думку, є прийнятий 30.03.2012 р. Верховною Радою в першому читанні проект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності бюро кредитних історій» (№10292). Цей документ вносить зміни та доповнення до законів «Про організацію формування та обігу кредитних історій» та «Про державну податкову службу України». Планується створити Єдиний державний реєстр кредитних історій, затвердити порядок його ведення та зобов'язати бюро кредитних історій надавати інформацію про реєстрацію нових та внесення змін до наявних кредитних історій. Зобов'язок щодо формування кредитної історії покладатиметься на бюро. Натомість органи ДПА будуть зобов'язані надавати інформацію з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків іншим органам державної влади, відділенням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування та бюро кредитних історій відповідно до Закону «Про організацію формування та обігу кредитних історій» в електронному вигляді в режимі реального часу [5].

У будь-якому випадку утворення централізованого державного реєстру є корисним як для фінансових установ, так і для позичальників. Для банків це вигідно, оскільки достатньо звернення до одного органу для отримання всієї інформації, що дає змогу оцінити платоспроможність позичальника. У свою чергу, як пересічні громадяни, так і підприємці зможуть звернутися до реєстру та отримати відомості про те, де розміщена їх кредитна історія та які дані вона містить. Наразі одержати таку інформацію для позичальника досить складно.

Отже, підсумовуючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що з впровадженням бюро кредитних історій в українську банківську практику спрощується організація кредитної діяльності банків на початковому етапі кредитного процесу, знижуються ймовірність виникнення ризиків для всіх учасників кредитних відносин, поліпшується механізм контролю позичальників. Це створює підґрунтя для підвищення якості кредитного портфеля банків, зниження відсоткових ставок за кредитами і буде сприяти подальшому розвитку ринку кредитування, у тому числі споживчого, більш активній кредитній підтримці підприємств реального сектору економіки. У позичальників з'явиться вагомий стимул до сумлінного виконання своїх фінансових зобов'язань перед банками - кредиторами. Проте, реалізувати переваги, що притаманні бюро кредитних історій, можливо за умов подальшого вдосконалення як організаційно-функціонального, так і економіко-правового механізмів їх функціонування і поліпшення співпраці бюро з банківськими установами України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Національного банку України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.bank.gov.ua.
2. Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23 червня 2005 р., № 2704-IV // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
3. Пірог В.В. Кредитні бюро як інститут мінімізації кредитних ризиків банку / В.В. Пірог // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - №6 (4). – С. 201-204.
4. Краснікова О.Л. Дослідження діяльності бюро кредитних історій в Україні / О.Л. Краснікова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_2/PB-2/PB-2_43.pdf.
5. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ua.prostobank.ua>.